

Pijnloos bevallen: een kwestie van mentaliteit

Over de lichaamsbeleving van communistische vrouwen in de koude oorlog

1 Kennis

'Het gaat er lachend in en het komt er schreeuwend uit' had een meer ervaren Jordaanbewoonster gezegd toen Rie Lips, begin jaren dertig, zwanger van haar eerste, in de wachtkamer van de kraamkliniek zat. Ze had toen niet begrepen waar de vrouw op doelde en waarom ze zo'n bijval kreeg van anderen die reeds moeder waren; pas toen ze echt ging bevallen daagde het haar *waar* het kind uit zou moeten komen. Onwetendheid was wijdverbreid.

Mevrouw Lips-Odinot, nu 80, was in die tijd een actief socialiste. Onderzoek naar katholieke vrouwen in het interbellum laat soortgelijke en ergere ervaringen zien: vrouwen die op het moment van de bevalling dachten dat het kind uit haar navel kwam. Ook in de jaren vijftig heerste die onwetendheid nog op ruime schaal en werd over zwangerschap en bevalling niet openlijk gepraat. De term 'baarmoeder' kwam, volgens Brinkgreve en Korzec, in *Margriet* toen niet voor (p. 133). Grunell citeert een vrouw die bij haar eerste bevalling had gevraagd: 'Dokter, wanneer snijdt u mijn buik open?' (p. 40). Over bevallen werd niet gepraat, behalve dat iedereen natuurlijk wél wist dat moeders haar kinderen in smart moeten baren.

Rie Lips was na de oorlog voorzitter van de NVB¹, een strijdbare vereniging die zich vooral richtte op proletarische vrouwen en ze was van 1951 tot 1958 fractielid van de CPN in de Tweede Kamer. Ze vertelt bovenstaand verhaal in verband met de campagne die de NVB vanaf 1951 voerde (en nog steeds voert) voor de uit de Sowjet-Unie afkomstige *'psychoprophylactische methode'* tot 'pijnloos bevallen'. Die activiteit was voor haar een van de hoogtepunten van de NVB-politiek; ze vroeg als kamerlid om een onderzoek naar en subsidie voor de methode (wat werd geweigerd) en het spijt haar erg

zo'n bevalling niet zelf te hebben ervaren. *Kennis* was voor haar de kern van de zaak:

Die onwetendheid, die wilden wij bestrijden, dat vrouwen begrepen hoe het zat en dat dan de pijn over zou gaan. Dat was in de Sowjet-Unie ook zo gegaan, en dat geloofden we absoluut, en vrouwen die de cursus deden zeiden ook dat het pijnloos was geweest.

De NVB nam, samen met enige bevriende artsen en vroedvrouwen, het initiatief tot cursussen en een 'Educatief Centrum', van waaruit weer andere vroedvrouwen en artsen opgeleid moesten worden om deze kennis te verspreiden. ² NVB-leden liepen de cursussen en deden onder andere in het maandblad *Vrouwen voor Vrede en Opbouw* verslag van de resultaten onder titels als: 'Haar zesde kind kwam pijnloos ter wereld' en: 'Welgefeliciteerd, moeder Vriens!' In het leerboek *Kinderen krijgen zonder pijn*, van de hand van O.B. Stetricus, vertelt 'Mevrouw V., 35 jaar, 2e kind':

Wanneer ik een contractie voelde aankomen, ging ik me rustig ontspannen en ademen zoals het mij door de dokter geleerd was. Zodoende had ik volstrekt geen pijn. Ook niet bij de uitdrijving (...). Na afloop van de bevalling voelde ik me volkomen fit. Ik zelf en ook de zuster waren verbaasd dat het zo vlot en gemakkelijk gegaan was. Tegen deze bevalling had ik in het begin erg opgezien, daar ik het bij mijn eerste baby langdurig en moeilijk had gehad. Na de bezoeken aan de dokter had ik het volle vertrouwen in deze methode en was ook niet nerveus meer. In plaats van een moeilijke was dit een heel gelukkige en prettige dag. ³

2 Demedicalisering

Recentelijk is bevallen opnieuw onderwerp geworden van openbare discussie, nu op grote schaal. ⁴ Ergens begin jaren zeventig ongeveer werd 'het persoonlijke politiek' en ziekte 'maatschappelijk'. Persoonlijke problemen dienden niet langer als individueel falen te worden beschouwd, maar moesten worden 'gepolitiseerd', begrepen vanuit (onderdrukkende) maatschappelijke structuren.

Zo was ook ziekte niet langer de pech van een individueel lichaam, maar resultaat van de verhoudingen waaronder de patiënt, die nu liever cliënt moest heten, leefde. Al naar gelang de specifieke ideologie konden die verhoudingen worden benoemd als kwesties van

buurt, werk, gezin of huwelijk, klasse en/of sekse. De kritiek op wat genoemd werd: het 'individualiserend medisch model', behelsde dat door de ziekte te *medicaliseren*, terug te brengen tot een individueel medisch probleem ressorterend onder de deskundige zeggenschap van de dokter, niet aan genezing, maar aan 'symptoombestrijding' werd gedaan.

Een belangrijk punt dat uit die kritiek kon worden gedestilleerd, was dat patiëntenbelangen werden gezien als tegengesteld aan die van de dokters. Zij werden beschouwd als degenen die ervan profiteerden hun klanten als onmondig, passief en hulpbehoevend te zien. Er was in onze 'westerse' gemedicaliseerde wereld iets bedorven: door de invloed van de zich opdringende professies waren 'eigen' oorspronkelijke kennis en vaardigheden verdwenen. Daardoor werden ook klachten tot medisch verklaard die dat in het geheel niet waren.⁵

In het voetspoor van die kritiek formuleerden vrouwen ten tijde van de tweede feministische golf een specifieke variant: het waren de paternalistische mannelijke dokters die hun vrouwelijke patiënten zwak en onmondig hielden en die door klachten te individualiseren en medicaliseren de ziekmakende machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen verdonkeremaanden. Met name de rol van de medische wetenschap in het tot ziekte maken van gezonde verschijnselen als zwangerschap en bevalling kon hiervan als voorbeeld dienen.⁶

Daar kwam dan nog bij dat hier wel bij uitstek zichtbaar werd hoe oorspronkelijke (vroed)vrouwenkennis was verdrongen door de professionele monopolies van de (toen exclusief mannelijke) medische macht. Zo heette een overzicht van feministische literatuur *'Het heroveren van de bevalling'*, Rich sprak in haar roemruchte *Of Woman Born* van 'Hands of Flesh' (vroedvrouwen) versus 'Hands of Iron' (artsen met hun instrumenten), Ehrenreich en English noemden haar paragraaf over de vervanging van vroedvrouw door arts 'Exorcising the Midwives'. Zij plaatsden de 'male take-over' onomstotelijk in het kader van een strijd tussen de seksen: 'With the elimination of midwifery, all women (...) fell under the (...) hegemony of the medical profession. In the same stroke, women lost their last autonomous role as healers' (p. 88).

De Nederlandse mogelijkheden om thuis te bevallen worden internationaal door feministen als ideaal gezien wegens het belang van de barende vrouw enerzijds en dat van het vrouwenberoep vroedvrouw

anderzijds. 'De strijd voor de natuurlijke thuisbevalling is echter niet alleen een strijd voor de vroedvrouw maar ook voor de vrouwen die (...) moeten bevallen. Thuis (...) voelen ze zich in hun waarde gelaten: behandeld als actieve barenden vrouwen, en niet als passieve lichamen (...)' ⁷

Naast, of liever gezegd: gekoppeld aan deze man-vrouwtegenstellingen en de keuze voor bevallen thuis in plaats van in het ziekenhuis, zijn in al deze artikelen sleuteltermen te vinden als: activiteit tegenover passiviteit, kracht en autonomie tegenover hulpeloosheid, natuur tegenover technologie en eigen kennis tegenover 'wetenschap'.

3 NVB

Dat wat de NVB in de jaren vijftig nastreefde met de 'pijnloze bevaling', laat zich goed vergelijken, en vooral contrasteren, met deze doeleinden. Ook voor de NVB was, zou je kunnen zeggen, het 'persoonlijke politiek'.

De NVB was een informeel aan de CPN verbonden, linkse proletarische vrouwenbeweging. De vereniging was oorspronkelijk, in 1946, opgericht als een brede progressieve organisatie en gaf een maandblad uit, *Vrouwen voor Vrede en Opbouw*, dat was bedoeld als een algemeen vrouwenblad en daarom naast politiek nieuws ook kook-, mode- en kinderrubrieken bevatte. Maar in de periode waarover het hier gaat, vanaf 1951, was een marxistische visie gaan overheersen en werd bij alles gepoogd een verband te leggen met de kapitalistische dan wel socialistische maatschappij-orde.

Kwesties van huwelijks- en gezinsleven werden eveneens vanuit dat oogpunt beschouwd. Een belangrijk deel ('Liefdeleven en menselijke maatschappij') van een voorlichtingsboek van de communistische uitgeverij Pegasus is gewijd aan historische veranderingen in huwelijk en gezin. De conclusie luidt:

Het huwelijk is (...) geen 'gelukkig eiland', geen kasteel in de wolken, waar de wittebroodsweken nooit eindigen, maar het staat midden in het leven van alledag met zijn wisseling van vreugde en leed, zijn schokkende gebeurtenissen, zijn maatschappelijke strijd, zijn machtige invloed op het leven der afzonderlijke mensen en op elk der huwelijkspartners (*Schindel en Rot, p. 201*).

Daarom zal het onder het socialisme beter gaan:

De van de kluisters van het verleden bevrijde, standvastige, innige tegenigheid vormt de hechte grondslag voor duurzaam geluk in het liefde- en huwelijksleven van de socialistische mens (p. 206).

In een recensie prijst de arts Van Reemst, een van de stimulators van de pijnloze bevalling, het boek omdat door het dialectisch materialisme 'de mensheid in zijn ontwikkeling' kan worden gevolgd en 'terecht (...) ook (...) het seksuele gedrag (...) (wordt) afgeleid van de economische ontwikkelingsgang. (...) Moeilijkheden van vele huwelijken worden verklaard door veelal diep ingewortelde vooroordelen uit de burgerlijke voorstellingswereld'. Volgens Van Reemst heeft 'maatschappelijke strijd voor een beter bestaan' een 'goede invloed' op 'de verhoudingen van man, vrouw en kinderen, die met elkaar in een sfeer van gelijkheid en saamhorigheid hun familielevens leven'.

Dit was het ideologische klimaat waarin zich ook de NVB-campagne voor pijnloos bevallen bevond: openbaar en privéleven dienden niet, zoals in de 'burgerlijke' ideologie gescheiden te blijven, maar werden in analyse en levensoriëntatie volkomen vermengd. Het feit dat bevallen pijn deed werd niet aanvaard, maar *verklaard*, uit 'negatieve maatschappelijke beïnvloeding' (De Leeuwe 1966, p. 30).

In vergelijking met het bovenbeschreven demedicaliseren echter, valt aan deze methode, die zeker ook een vorm was van 'de zeggenschap over het eigen lichaam herkrijgen', een aantal verschillen op: noch de mannen, noch de medische wetenschap of professie (en het ziekenhuis als bolwerk daarvan) waren hier de tegenpartij. Integendeel: de methode bedoelde juist mannen bij de bevalling te betrekken, wat tamelijk uitzonderlijk was in die jaren, en wilde de vruchten van wetenschap en technologie aan de bevolking doen toekomen. De dokter (m/v) kon hierin de bondgenoot zijn van de vrouw en ook van strijd tussen dokter en vroedvrouw was geen sprake: ieder kende haar plaats.

In de waardenschaal stond wetenschap boven natuur. 'Natuurlijkheid' was wel een waarde, maar blijkt een andere betekenis te hebben: in een polemieek in *Vrouwen voor Vrede en Opbouw* werd bijvoorbeeld bestreden dat thuis bevallen beter zou zijn – er is juist een kliniek nodig voor de vereiste rust en voor eventueel benodigde extra zuurstof. Men was ook niet altijd tegen het kunstmatig opwekken van de bevalling.

Een ander opvallend verschil ligt in de aard van de problemen die geacht worden bij een bevalling op te kunnen treden. Terwijl tegenwoordig ook *emotionele* problemen worden genoemd om een moeilijke bevalling te verklaren, ontbraken, buiten de angst door onwetendheid, dergelijke moeilijkheden in de beschrijvingen die de bevallende NVB-sters geven.⁸

Maar er zijn ook duidelijke overeenkomsten: door de NVB werd een grote rol toegekend aan kennis: als de vrouw maar wist waar ze aan toe was, zou de pijn, het resultaat van eeuwenlange onwetendheid, verdwijnen. Ook zien we nadruk op activiteit en kracht. Het gaat erom dat de vrouw greep heeft op de eigen bevalling; dan zal zij in staat zijn de nagestreefde *honderd procent* pijnloosheid te bereiken.

4 Levensbeschouwelijk regime

Ik zal het marxisme van de NVB-sters hier niet opvatten als een ideologie of analysemodel, maar als een *levensbeschouwelijk regime*.⁹ Dat wil zeggen dat het niet gaat om de (on)juistheid van de leer, maar om wat die leer betekende en wat er aantrekkelijk aan was voor degenen die zich 'onderwierpen' aan het regime. Het is mijn bedoeling de *inhoud* van de methode van pijnloos bevallen in verband te brengen met 'de wereld' van de NVB; met haar mentale binnenwereld en met de buitenwereld, de maatschappelijke verhoudingen waarin zij zich bevond: het kille 'poollandschap' van de koude oorlog.¹⁰

Goudsblom, van wie de term 'levensbeschouwelijk regime' afkomstig is, noemt een levensbeschouwing een 'leer van zijn en welzijn'; een levensbeschouwelijk regime is dan een 'sociale figuratie (...) waarin levensbeschouwelijke specialisten een toonaangevende rol spelen', en dat een 'oriëntatiemonopolie' bezit (p. 9). Van 'specialisten' is bij de NVB maar tot op zekere hoogte sprake: kenmerkend was juist het gemeenschappelijke van het streven naar kennis en inzicht, het gezamenlijke en gedeelde van de analyse en het gevoel die zelf als instrument te kunnen hanteren. Bovendien was er formeel natuurlijk sprake van vrijwilligheid, reden waarom het door Goudsblom genoemde tweede element – naast 'geloofsdwang' noemt hij ook: 'geloofsdrang' – niet moet worden verwaarloosd. Het aantrekkelijke aan het begrip regime is het element van dwang dat het in

zich bergt: er is niets vrijblijvends aan. De NVB-levensbeschouwing valt te beschouwen als een nogal streng, dwingend en omvattend regime waarnaar men vrijwillig leefde.¹¹

NVB-leden benadrukken altijd weer dat wat de vereniging haar bood vooral kennis was: een apparaat om iets van de chaos die deze wereld is, te begrijpen. Belangrijke ervaringen die NVB-sters deelden (crisis, armoede en oorlog, en in de jaren vijftig uitstoting en vijandschap) vielen in haar levensbeschouwing te vatten en bovendien te bestrijden. De NVB bood haar leden een levensoriëntatie die tegemoet kwam aan een verlangen tot handelend ingrijpen en die ellende die niet door handelen oplosbaar was kon verklaren. Zij toonde bovendien het bewijs van een gerealiseerd alternatief: de Sowjet-Unie.

In dat kader moet ook het pijnloos bevallen worden gezien: de NVB-levensbeschouwing was zo omvattend dat zelfs zoiets intiems als pijnbeleving daar onder viel. Wat kennis-monopolie betreft: er waren natuurlijk de dokters, maar: het was ook hier de bedoeling, en zelfs een vereiste, dat de vrouwen zelf 'inzicht' hadden in wat haar overkwam. Tegelijk stonden door de grote waarde die aan 'wetenschap' werd gehecht, degenen die daarover beschikten in hoog aanzien.

5 Hersenschors

Voor het eerst wordt melding gemaakt van de psychoprofylactische methode wanneer in een artikel in juni 1951 (VvVeO 5:1) een opzienbarend verhaal uit het blad *De Sowjetvrouw* ('Wat een geluk in zo'n land moeder te worden') wordt verteld: 'Als ik aan een wonder geloofde, zou ik zeggen, dit is een wonder'.

Het verhaal staat in een voorlichtingsserie die dan al langer in het NVB-blad loopt, 'Als de eerste baby komt...', waarin een vroedvrouw haar zwangere nichtje voorbereidt op wat haar staat te wachten door duidelijke uitleg (inclusief termen als baarmoeder) en verstandige adviezen te geven: dieet, rust en beweging, en vooral: geen angst.¹²

De teneur van de serie is: luister niet naar de bakerpraatjes van andere, zogenaamd ervaren vrouwen (moeders, schoonmoeders en buurvrouwen), maar 'laat je alleen leiden door (...) degene aan wie je de leiding van zwangerschap en bevalling hebt toevertrouwd' (VvOeV 4:10 (1951), p. 7). Tante legt uit, dat veel vrouwen bij de

bevalling pijn hebben door angst: 'Het eeuwenlange "in smarten zult ge uw kinderen baren" heeft bij de vrouwen de overtuiging ingegrift, dat een bevalling pijn *moet* doen'. Dat is echter een misverstand, een vertaalfout uit de Statenvertaling: in de oorspronkelijke tekst stond niet pijn, maar 'zware inspanning', zoals het Engelse woord 'labour'. Wat ze het nichtje dus aanraadt, is: 'ervan overtuigd zijn dat je geen angst hoeft te hebben' (VvVeO 5:1 (1951), pp. 4, 5).

Elementen van dit verhaal zitten ook in de psychoprofylaxe: de vrouw doet het bevallen 'samen' met de dokter en/of vroedvrouw, ze moet niet luisteren naar andere vrouwen (behalve als ze ook deze methode hebben gevolgd), en ze krijgt veel *uitleg* teneinde angst te bestrijden.

Maar vooral is de psychoprofylactische methode, wat wil zeggen de methode van 'geestelijke voorbehoeding', een zeer uitgewerkt en samenhangend systeem, in de jaren dertig in de Sowjet-Unie ontwikkeld op basis van de bevindingen van de 'grote geleerde' Pawlow, waarbij het, blijkens de voorschriften en verslagen, nauw luistert dat aanwijzingen en leer precies worden gevolgd.¹³

In het in 1955 in Nederland uitgebrachte boek *Kinderen krijgen zonder pijn* wordt, voorafgaand aan de 'fysiologie van de baring', in 'een moeilijk hoofdstuk' uitgelegd 'hoe de werking van hersenen en zenuwstelsel is'. Waar het allemaal om draait is de *hersenschors*. Van Pawlow en zijn hondjes valt te leren dat er voorwaardelijke reflexen bestaan en dat delen van de hersenschors slechts achtereenvolgens functioneren, wat gepaard gaat met een verminderde prikkelbaarheid van de overige gedeelten. Dit heeft op twee manieren te maken met de al dan niet pijnlijke baarmoedercontracties.

Ten eerste zijn door de talloze nare verhalen over bevallingen deze contracties bij vrouwen verbonden geraakt aan een verwachting van pijn, en, zoals uit Pawlows proeven bleek, dan kan er al pijn gevoeld worden voordat en zonder dat die er werkelijk is. Een geconditioneerde reflex reageert dus op instructie, ook op verbale instructie.

Ten tweede is het mogelijk het voelen van pijn te remmen door andere gedeelten van de hersenschors te activeren, zodanig dat het deel van de hersens waar de pijnprikkels aankomen als het ware is uitgeschakeld. Dat nu gebeurt doordat de vrouw op de cursus heeft geleerd zich te concentreren op een zeer snelle en oppervlakkige ademhaling en op bewuste ontspanning van bepaalde groepen spie

ren. Deze adembeheersing en ontspanning op zich werken ook al pijnverminderend (Stetricus 1955, pp. 31-35).

Het verhaal wordt gecompliceerd met een historische inleiding over het ontstaan van de mythe van de pijnlijke bevalling: 'waarom een bevalling in beginsel niet pijnlijk hoeft te zijn'. Geconcludeerd wordt dat onder de huidige medische en hygiënische omstandigheden voor iedere 'normale' vrouw een pijnloze bevalling mogelijk is: er is immers (mede dank zij de levertraan) niet langer sprake van rachitis met als gevolg vernauwde bekkens, en er is veel minder reden om de dood van moeder en/of kind door infecties te vrezen.

6 Bewustzijn

Maar pijnloos bevallen lukt niet zomaar. In het boek wordt tot in de kleinste details uitgelegd wat de gewenste gang van zaken zoal kan verstoren, en aan welke voorwaarden er voldaan moet worden, wil het nagestreefde doel worden bereikt. Als dat niet is gelukt geven ook de vrouwen zelf, zoals hierna blijkt, een precieze verklaring van wat er 'fout' ging.

Hoe nauw het luistert blijkt ook uit de zeer geaccentueerde verschillen met de methode-Read, bekend als 'bevallen zonder vrees'. (Read schreef in 1951 het boek *Childbirth without Fear*, dat in hetzelfde jaar ook in het Nederlands verscheen.) Er wordt door de verbreeders van de methode-Lamaze (zoals de psychoprofylaxe ook wel heet naar de Franse arts die de methode uit de Sowjet-Unie meenam en verbreidde) een heel punt van gemaakt om de fouten van Read uit te leggen. Read, goedwillend een 'pionier' genoemd, verhoudt zich tot Lamaze ongeveer zoals de utopisch socialist tot het wetenschappelijk socialisme van Marx en Engels (in de optiek van die laatsten). Hetzelfde geldt voor de Amsterdamse gynaecoloog Kloosterman, die op de vroedvrouwschool de methode-Read prakticeerde, en aan wie (door De Leeuwe) de ene keer welwillend een humaan streven, in meer paranoïde uitingen echter ook kwade wil (geen streven naar 100% pijnloosheid) werd toegeschreven.¹⁴

In de eerste publikaties is het verschil met Read nog onvoldoende duidelijk en denken sommigen dat het ongeveer hetzelfde is. Zo schrijft een vroedvrouw, dat ontspanning al jaren wordt geadviseerd en dat het Nederlandse thuisbevallen een uitstekend middel is om de

angst, die de pijn veroorzaakt, weg te nemen – immers, het is de ziekenhuisomgeving die de associatie (n.b. Pawlow) in gang zet. Ook acht zij het snelle oppervlakkige ademen dat Lamaze voorstaat niet verplicht.

Die aanbeveling tot thuisbevallen wordt later bestreden. Niet alleen omdat er onder 'de werkende bevolking' grote woningnood heerst en een vrouw toch graag de 'weelde van een kliniek' zal smaken, maar vooral omdat het tegengaan van pijn door deze methode van actieve concentratie absolute rust vereist, gedempt licht, geen geluid, 'geen slingerende bebloede doeken', en een constante begeleiding door in de methode geschoold personeel. De arts Van Santen-Moes, die in Parijs een cursus volgde bij Lamaze, zegt zelfs dat de barende gedurende de bevalling constant drie personen bij haar bed nodig heeft om haar eventueel te instrueren, een arts, een vroedvrouw en een verpleegster, en ondertussen door geen enkel geluid van binnenkomende mensen mag worden gestoord. Bovendien vereist het ademen vaak extra zuurstof (VvVeO 7:5, p. 16). Doordat het tot Pawlows inzichten behoort, dat geconditioneerde reflexen werken op grond van geleerde instructies, is het van het grootste belang dat degenen die de bevalling begeleiden exact de terminologie hanteren waarmee de vrouw op de cursus heeft geleerd zich te ontspannen, te concentreren en te ademen. Net als de Sowjet-vrouw heeft de Nederlandse vrouw daarom 'recht' op een 'net van goed geoutilleerde kraamklinieken'.

De voornaamste reden echter dat verwarring met Read uit den boze is, was van *mentale* aard: op dat vlak is de psychoprofylaxe 'uniek'. Zo blijkt uit de kritiek van De Leeuwe, de meest uitgesproken ideoloog, op Read, dat het in de psychoprofylaxe *niet* allereerst gaat om natuurlijk bevallen. Read, zegt hij, noemt zijn methode een 'natuurlijke bevallingswijze'. Maar dat is ten onrechte, want voorzover Read ooit succes boekt, komt dat niet door het uitwissen van oude angstvoorstellingen, maar door het aanleren van een nieuwe houding die het mogelijk maakt oude gewoonten te *overwinnen*: 'Dit is allesbehalve een "terugkeer naar de natuur"' (1966, p. 19).

Read baseert zich op de redenering dat angst spanning doet ontstaan, dat uit die spanning pijn volgt en dat derhalve totale relaxatie het middel is. Het gevolg van Reads streven naar *ontspanning*, door De Leeuwe veelzeggend gekenschetst als 'uitschakeling van de hoogste delen van het zenuwstelsel', is dat 'de mense-

lijke denkactiviteit sterk (wordt) beperkt. Het handelen met inzicht wordt dan bemoeilijkt (...). Read brengt de vrouwen tijdens de zwangerschap wel inzicht bij, maar verhindert ze (...) bij de bevalling met inzicht te handelen' (1966, p. 23).¹⁵

Sommige volgelingen van Read maken het nog erger: zij richten zich slechts op ontspannen en geven niet eens onderricht, waardoor het geheel gaat lijken op suggestie. Bij Lamaze echter '(moge) suggestie niet helemaal uitgeschakeld kunnen worden, doch de hele gang van zaken wijst veeleer op een handelen uit begrip in aansluiting op onderricht en oefening' (1966, p. 19). De barende immers ontspant 'telkens *bewust* bepaalde spieren – hetgeen iets heel anders is dan relaxatie' (1966, p. 25).

Dat bij Read de 100% pijnloosheid nooit wordt bereikt, wat hij overigens ook niet pretendeert, is dan ook het gevolg van een foute theoretische grondslag en niet van onvoldoende bereikte ontspanning. Immers, juist door *werkzaamheid* (in plaats van 'halfslaap, trance') van zenuwcellen in de schors van de grote hersenen, worden de pijncellen in diezelfde hersengedeelten afgeremd. Bovendien stelt men dan de vrouw in staat 'met inzicht te handelen. Ze kan dan meer en beter bijdragen tot het besturen van de bevalling in plaats van die louter te ondergaan. Intellectueel en moreel verdient deze weg daarom de voorkeur' (1966, p. 25).

7 Strijdcultuur

De psychoprofylactische methode van pijnloos bevallen sloot wonderwel aan bij de mentale wereld die de NVB bewoonde. Communisten cultiveerden van oudsher een specifieke heroïsche *strijdcultuur*, waarin inzicht, activiteit en doelgericht handelen centraal stonden. Wie de terminologie leest waarin de methode-Lamaze wordt beschreven, hoort de politieke taal en toon waarmee de strijd-bare arbeidersklasse die deze methode verwelkomde, zijn eisen stelde en acties voerde: het gaat erom de overwinning te behalen. Zo werd de eerste Nederlandse bevalling-volgens-Lamaze door de NVB begroet zoals een gewonnen staking in *De Waarheid*: 'We wensen Paultjes moeder en Th. van Reemst nog van harte geluk met het behaalde prachtige resultaat' (VvVeO 7:9 (1954), p. 3).

In de beschrijving van De Leeuwe gelijken de zenuwcellen die de pijn moeten wegwerken een verzetsbeweging: 'een permanente

krachtige activiteitshaard' (1966, p. 25). En geen chaotisch anarchistisch verzet, maar doelbewust, op basis van inzicht en een bewustzijn dat is gevoed door 'objectieve' wetenschap; geen revisionistische 'halfslaap' ook, die maakt dat men al tevreden is met wat pijnvermindering, nee: 100% pijnloos bevallen is het recht van iedere vrouw. Het lijden der arbeidersklasse dient niet te worden verzacht en gesust door ontspanning, maar door eigen activiteiten in zijn geheel te worden opgeheven. Zo schreef de NVB ter gelegenheid van haar 20-jarig jubileum in 1966:

Een van de beginselen is (dat) van de inspanning. De pijnloze bevalling moet veroverd worden! Die verovering is de taak van de vrouwen zelf in de eerste plaats. (p. 16)

Scherp, alert en waakzaam is de voorhoede der arbeidersklasse, en zo werd door De Leeuwe ook de ideale bevallende vrouw beschreven:

Ze is steeds wakker en op haar qui vive en ze handelt op basis van kennis en begrip met betrekking tot het hele bevallingsgebeuren, waarvoor ze voortdurend aandacht heeft in plaats van zich enkel en alleen in beslag te laten nemen door bijvoorbeeld een ademhalingstechniek. (p. 25)

Strijdbaarheid als levenswijze maakte deel uit van het levensbeschouwelijk regime waaronder de NVB-sters zich stelden en deze mentale *outfit* was geen louter verbale vormgeving, maar drukte ook een gewenst karakter uit: '*het is slechts een kwestie van vertrouwen, van wilskracht en doorzettingsvermogen*', schreef de NVB over het bereiken van de pijnloosheid (VvVeO 7:3, p. 10).

De arbeidersklasse-vrouwen in de NVB hadden zich, vonden zij, weten te verheffen boven het lot waarin haar klasse tot voor kort verkeerde: apathie, onwetendheid, dronkenschap en godsdienst. Kennis in plaats van traditie en vooroordeel was haar oriëntatiepunt.¹⁶ Wetenschap lag aan de basis van de overtuiging dat het socialisme zou overwinnen en wetenschappelijkheid vormde ook een trekje van de voorgestane mentale structuur waaraan door 'sociaal werk' vorm werd gegeven.¹⁷ Door de verhalen in het vrouwenblad, door de vrouwen die op de cursus verslag deden van haar eigen bevalling, door het onderling doorvertellen en tot pionierende doelstelling maken van deze baringswijze en via de ervaringsbrieven achter in het leerboek, werden de *mentale plussen en*

minnen uitgewisseld. Zo legt een vrouw uit waarom ze eerst aarzelde, maar toch overtuigd raakte (mijn cursivering, JW):

Mijn vertrouwen in de pijnloze bevalling was vermengd met een beetje twijfel, (...) onderhouden door hetgeen erover gepubliceerd was (...), namelijk, dat zo'n bevalling een *mystiek* verschijnsel zou zijn, ofwel veroorzaakt door *autosuggestie*. Aangezien ik te *rationalistisch* ben (...) om geschikt te zijn voor dit soort geestesoefeningen, overlegde ik terwijl ik ijverig de lichamelijke en geestelijke voorbereiding (ademhaling, ontspanning enz.) volgde, dat ik het best kon rekenen op een vermindering van de pijn. Maar nu (...) kan ik zeggen dat er geen sprake is van *mystiek*, maar gewoon van *physiologie* en van *een geestesgesteldheid die bevrijd is, door een zorgvuldige instructie, van onwetendheid, onzekerheid en de vrees die daarvan het gevolg zijn*. Ik had nooit gedacht dat een bevalling zo gemakkelijk kon zijn. Ook mijn man verbaast zich hierover, (...), en hij is de dokter dankbaar, dat hem het *gekem en geweeklaag* ditmaal is bespaard, dat de eerste keer was voorgekomen. (*Stetricus* 1955, p. 115)

Ook de cursus was onderdeel van deze sociale karaktervorming. Lamaze werkte, daartoe in staat gesteld na aandrang van de *Unie van Franse Vrouwen* ¹⁸, in een kliniek van de Franse communistische metaalarbeidersbond (de '*Maternité des Metallurgistes*') en gaf de aanstaande moeders daar een cursus van negen lessen. De 'werking van de hersenen en de voorwaardelijke reflexen' werden behandeld in les 1, getiteld: '*Over het verkeerde van een negatieve en passieve instelling*' (*Stetricus* 1958, p. 167).

Nadat via Lamaze de methode naar Nederland was gekomen begonnen communistische artsen ook hier dergelijke cursussen. ¹⁹ Communistische vrouwen vertellen dat het 'er echt wel bij hoorde' daar heen te gaan. De verkoop van *Kinderen krijgen zonder pijn* (waarin de cursus staat beschreven) was goed: na de eerste druk van 1955, verscheen in 1958 reeds een vierde druk met verslagen van Nederlandse bevallingen (en een In Memoriam van Lamaze: 'dat iemand van zijn karakter in de tweede wereldoorlog actief aan het verzet deelnam, spreekt vanzelf').

Op de cursus was een les ingeruimd waarin reeds bevallen vrouwen getuigden van haar pijnloze baring. Hetzelfde geschiedde, onder het motto: 'De moeders zijn zelf de beste propagandisten', op een propaganda-avond van uitgeverij Pegasus, waarop ook werd voorgesteld een leesclubje van aanstaande moeders te starten waarin in elk geval een vrouw zou zitten die de pijnloze bevalling al had ervaren

(VvVeO 8:10 (1955), p. 16). Een film van een bevalling door Lamaze werd door de NVB met enthousiasme ontvangen en Anje van Reemst schreef voor dagblad *De Waarheid* een reportage van een pijnloze bevalling.

8 Koude oorlog

De hiervoor beschreven strijdcultuur bevond zich niet in een sociaal vacuüm. Op het moment dat de psychoprophylaxe in de kringen der Nederlandse communisten bekend werd, was de koude oorlog op zijn hoogtepunt. In 1951 was de NVB door Drees op de lijst van voor ambtenaressen verboden organisaties gezet. De communisten en met hen de NVB verkeerden in oorlog of dachten dat in elk geval.

In zijn artikel over het levensbeschouwelijk regime spreekt Goudsblom van een *figuratiedwang*, die maakte dat naarmate in het verzuiulingsproces de religieuze regimes zich uitbreidden over velerlei gebied, ook bijvoorbeeld het socialisme gedwongen was zich als levensbeschouwing te profileren (p. 13; vgl. ook Bax 1985). In deze jaren echter vormde naast de zuilen vooral het onderscheid tussen wel of niet communistisch een belangrijk indelingscriterium. De figuratiedwang nam in die deling de vorm aan van een tweezijdig *fanatiseringsproces* met alle kenmerken van dien: tegenstellingen werden eendimensionaal en de leer (van de zogenaamde 'fanatici') moest worden vervolmaakt (vgl. De Swaan 1982).

Die situatie versterkte in de CPN de cultuur en mentaliteit die er al waren en breidde deze over zoveel gebieden van het leven uit dat een geheel eigen 'andere' wereld ontstond. Strijdbaarheid werd tot oorlogsmentaliteit en politiek tot de in het leven overheersende ene dimensie; hang naar kennis en inzicht verstarden in complotdenken, 'analyses' leidden tot paranoia en idealisme tot het verabsoluteren van de Sowjet-Unie als heilstaat.

Het 'vervolmaken van de eigen leer' is bij het pijnloos bevallen goed te zien in het verbod op het woord *wee*, dat in het begin nog gewoon werd gebruikt. Indachtig Pawlows stimuli, werd nu gesteld dat het uitspreken van deze term pijn zou oproepen, omdat daarmee de oude associatie van bevallen met pijn zou worden hersteld. Op de cursus moest daarom gesproken worden van baarmoedercontracties of -samentrekkingen en de vrouwen die zo'n cursus hebben gelopen deden en doen dat ook (zie ook het tweede citaat van dit artikel).²⁰

Dat politiek het leven beheerste blijkt ook uit het feit dat de psychoprofylaxe onderwerp werd van een ware *campagne* en dat het verkrijgen van een pijnloze baring zowel voor de NVB als voor individuele zwangeren een daad was van politiek belang. Zo werd op het zesde congres van de NVB in 1956 het onderwerp aan de orde gesteld tussen de Koreaanse oorlog en de geleide loonpolitiek in. *Vrouwen voor Vrede en Opbouw* (7:3, p. 11) beschreef de pijnloze baring als een 'recht' waarvoor vrouwen moeten opkomen:

Dr. Lamaze wijst erop, dat alle vrouwen ter wereld moeten eisen, dat zij haar kinderen zonder pijn zullen krijgen. Iedere vrouw heeft recht op een pijnloze baring. Geen angst en pijn, maar vreugde over het kind!

Het verhaal over de verbreiding van de methode is dat van pioniers die vechten tegen de gevestigde orde.²¹ Zoals in een oorlog op de kaart wordt aangetekend welk stukje gebied is veroverd, zo meldden interne NVB-stukken het ontstaan van cursussen (compleet met aantallen deelneemsters) in nieuwe steden en van artsen en vroedvrouwen die een cursus gingen lopen en propagandist werden. Adressen van zwangeren werden doorgegeven om haar te bezoeken en zij werden ertoe aangezet van haar artsen de pijnloze bevalling te eisen. In het blad verschenen reportages van successen in deze, maar ook van 'dappere' vrouwen die op cursus kwamen maar vervolgens moesten bevallen in handen van deskundigen die de methode niet kenden. Pijn, inscheuringen en foute diagnoses werden daaraan geweten. Ondeskundig personeel verbod, volgens een artikel, tot persen over te gaan, omdat men niet geloofde dat zonder pijn de ontsluiting al ver genoeg kon zijn gevorderd: *'zolang de moeders niet kronkelen en spannen en kreunen denken ze dat er niets gebeurt'* (VvVeO 19:9 (1957), p. 9). Een vrouw vertelt dat verpleegsters, toen ze een paar dagen na de bevalling had liggen huilen, hadden gezegd dat dat kwam doordat ze zich teveel had ingehouden tijdens de baring. Ze konden zich, zegt zij, gewoon niet voorstellen dat je zoiets geheel in de hand hebt en dus niet hoeft te gillen. Er waren ook successtories: als een barende al barend een ongelovige arts of vroedvrouw overtuigde.

De vroedvrouw (...) liet duidelijk blijken sceptisch tegenover de methode te staan. Zij zei niet te geloven in een 'pijnloze' bevalling (...). Ik legde haar opmerkingen naast mij neer en ging rustig door met het mij geleerde. (21:6 (1968), p. 12)

9 Sowjet-wetenschap

In de zinsnede dat vrouwen haar eigen bevalling 'besturen' weerklinkt, voor de kenners, wellicht de echo van Lenins belofte dat na de Russische revolutie ook 'keukenmeiden de staat konden besturen'. Maar die verre weerklink was voor sommigen²² bijna het enige dat het pijnloos bevallen te maken had met de bevrijding der vrouw. Hoewel in het NVB-blad de psychoprofylaxe ook bleef staan in het kader van: 'de vrouw maakt zich vrij' en vooral van een 'groot gevoel van zelfrespect voor de moeder' (november 1966), werd het voor velen allereerst een bewijs van de successen der Sowjet-wetenschap. Het CPN-maandblad *Politiek en Cultuur* prees *Kinderen krijgen zonder pijn*, want:

Zo langzamerhand begint ook in de Nederlandse medische wereld enig besef te groeien voor het feit, dat er buiten de Amerikaanse en West-Europese medische wetenschap een bloeiende en volledig nieuwe wegen bewandelende medische wetenschap bestaat in het socialistische deel van de wereld, aan het hoofd waarvan ook op dit speciale gebied de Sowjet-Unie marcheert. (15:6, juni 1955, p. 368)

Uit de polemiek die zich voordeed rond een rede van Paus Pius XII, van 8 januari 1956, over het pijnloos bevallen, komt een ijskoud beeld van de koude oorlog naar voren: allesoverheersend, en inderdaad *tweezijdig*. *Politiek en Cultuur* noemde de pauselijke uitspraak een 'symptoom van de strijd die ook op dit gebied tussen de vooruitstrevende en reactionaire krachten gevoerd wordt':

Niemand hoeft er aan te twifelen dat de Paus een tegenstander van het communisme is, maar miljoenen katholieken (...) hebben belangstelling voor de methode, waarvan velen het succes letterlijk aan den lijve hebben ondervonden, weshalve een uitspraak van het hoofd der R.K. Kerk over de toelaatbaarheid (...) verlangd werd, aangezien ze immers uit de 'communistiche USSR' komt. (*De Leeuwe* 1956, p. 178)

Uit het *Roomsch Katholiek Artsenblad* blijkt dat er volgens de Paus geen 'moreel bezwaar' tegen de psychoprofylaxe was in te brengen, ondanks Genesis 3,1 ('in smarten zult gij...'), maar de hoofdredacteur, de Nijmeegse professor dr. A.M. Stolte was desondanks niet enthousiast, immers: Nederlandse vrouwen zien een bevalling als een 'gebeuren waarvan men weet en aanvaardt dat het onaangenaam is'

en gaan zich ook nu niet, zoals buitenlandse vrouwen, te buiten aan 'excessieve' reacties (p. 11).²³

Dat het mocht van de Paus zou in de NVB-campagne veelvuldig worden herhaald, aangezien de NVB er nog immer op uit was geen communistische, maar een algemene vrouwenorganisatie te zijn. Echter, zowel de katholieke artsen als diverse anderen, alsook De Leeuwe plaatsten de controverse geheel in een sfeer van koude oorlog.²⁴ Het ging niet zozeer om de vrouwen als wel om het communisme. Stolte leidde de pauselijke rede uit met een uitleg over de psychoprofylactische methode die:

door Lamaze in een communistische kliniek met veel propagandistisch succes wordt toegepast. De teneur van deze propaganda is dat de baringspijn in oorsprong niet aanwezig was, maar door allerlei oorzaken, waaronder kennelijk ook Bijbelse worden gevonden, is ontstaan. Het lijkt erop, dat het communisme, dat in het algemeen niet zo gemakkelijk de vrouw, en zeker de gehuwde vrouw, in zijn greep kan krijgen, hier een middel heeft gezien om zijn invloedssfeer uit te breiden. Opmerkelijk is in dit verband dat mevr. Odinet in de Tweede Kamer het eveneens tot haar plicht rekent er (...) op aan te dringen, dat er gelden voor het uitgebreid toepassen van de profylactische methodiek ter beschikking worden gesteld. Deze activiteit kan gerekend worden tot de normale, slechts puur tactische, propaganda-activiteiten van het communisme (...). (p. 10)

Ook het *Tijdschrift voor Praktische Verloskunde* zag achter het pijnloos bevallen het spook van het communisme opdoemen: een 'machtige organisatie' was er op uit onder het publiek 'ontevredenheid te zaaien'.²⁵ *De Volkskrant* plaatste een foto van de Paus met als onderschrift dat deze een rede hield over de psychoprofylactische methode van Read.

In die uitspraak zag De Leeuwe aanleiding de controverse met Read nog eens aan te scherpen: die had het woord psychoprofylaxe nooit gebruikt, dat woord kwam uit de Sowjet-Unie en daarover ging de pauselijke rede. Tussen Read en de methode-Lamaze bestaan, legde De Leeuwe uit, *principiële* verschillen, immers: Read, en in zijn voetspoor Kloosterman, denken dat er slechts pijnvermindering mogelijk is, een standpunt 'dat veel schade veroorzaakt'.²⁶ *De Volkskrant* en de anderen, zijn er, concludeerde De Leeuwe, op uit het succes van de Sowjet-wetenschap dat de Paus heeft moeten erkennen, weg te werken door het alsmaar over Read te hebben. Die analyse

werd, blijkens haar rede op het congres van maart 1956, door NVB-secretaresse Averink gedeeld:

De Paus heeft erin toegestemd dat ook de R.K.-vrouwen volgens deze methode, welke een verworvenheid is van de wetenschap in de Sowjet-Unie, mogen bevallen. De eerste dag hebben de R.K. bladen deze rede vermeld, maar prompt daarop brachten zij grote artikelen over de methode-Read, welke niet tot pijnloosheid kan leiden. Zij deden dat met het doel de Russische methode te verdoezelen. De reactionaire opvattingen van de spreekbuizen van Romme gaan zo ver, dat (men) zelfs het nieuwste wat de wetenschap heeft voortgebracht (...) (de vrouwen) wil onthouden. De Russische methode van pijnloos bevallen speelt een grote rol bij het *bewust* worden van de vrouw en rekent af met vooroordelen welke wij sinds eeuwen ingepompt hebben gekregen. (NVB-archief, intern stuk, p. 11)

10 Interne conflicten

Wie in oorlog is, kan zich geen ruzie in eigen huis permitteren – geen moeilijkheden in het huis van de eigen psyche en geen moeilijkheden binnen de eigen sociale kring. De campagne voor pijnloos bevallen en de zelfdwang die dit streven met zich bracht, waren een uiterste consequentie van het levensbeschouwelijke regime van een in vijandelijk klimaat levende groep. Van conflicten met zichzelf, de mannen of de eigen deskundigen was geen sprake.

Emotionele problemen die zwangeren danig parten kunnen spelen en soms in een bevalling naar boven komen, zoals ambivalentie in het verlangen naar kinderen, problemen met de echtgenoot of het herleven van oude conflicten met de eigen moeder, waren niet aan de orde. Dat de aanstaande grootmoeders de kraamkamer uitmoesten was omdat ze wellicht oude bakerpraat zouden verkopen, niet wegens een mogelijk conflictueuze relatie tot haar dochter.

(...) moeders (die zenuwachtig zijn) en schoonmoeders (die bedillig zijn of betweterig) en voortgaan de meest ijselijke verhalen uit te 'kramen' kunnen de rust zodanig verstoren, dat de kraamvrouw (...) niet in de noodzakelijke toestand is te brengen. Onwetendheid en onverstand gaan hier samen (...). (*Stetricus* 1955, p. 111)

De mogelijkheid dat het niet zou gelukken pijnloos te bevallen werd wel opengelaten voor 'neurotische vrouwen', maar dat werd in die

kring niemand geacht te zijn. Strijdbaarheid was een kwestie van wil en bewustzijn. Van onbewuste problemen mocht geen sprake zijn; wetenschap moest de plaats innemen van 'emotionele overladenheid' (16:10 (1963), p. 12). Reads opvatting dat een bevalling dient te verlopen 'op het onderbewustzijn' was voor O.B. Stetricus een reden temeer voor ernstige kritiek:

Juist dit onderbewustzijn met zijn verkeerde, sterk emotioneel getinte angstvoorstellingen, dient geneutraliseerd te worden, en te worden vervangen door nieuwe voorstellingen, die de bevalling maken tot een *goed uitgevoerde geestelijke en lichamelijke oefening*. (Stetricus 1955, p. 65)

Dat in de verslagen sommige van onze hedendaagse problemen ontbreken, zoals *conflicten tussen man en vrouw*, moet ook worden gezien in het licht van de huwelijksidealen die tot de CPN-cultuur hoorden. Gelijkheid en kameraadschap tussen de echtelieden waren daarin belangrijk, maar overigens bleven de traditionele verhoudingen gehandhaafd.²⁷ Kinderen krijgen behoorde tnt de socialistische norm en het moederschap, dat nu een twijfelachtige zaak is, was voor de NVB vanzelfsprekend; vrijwillige kinderloosheid werd afgekeurd. Dat vrouwen moeder werden stond niet ter discussie, ook binnen de CPN niet:

Tot de beslissende invloeden die duurzaamheid van het socialistische gezin kunnen waarborgen, behoort de opvoeding der kinderen. Kinderen zijn het natuurlijke doel van de menselijke liefde, zodat verantwoording en zorg voor de kinderen de voornaamste taak van het gezin zijn. (Schindel en Rot, p. 207)

In de Sowjet-Unie zou het moederschap verzekerd zijn van eer en vrij zijn van pijn. 'Wat een geluk in zo'n land moeder te worden', luidt immers de conclusie van het eerste verslag van een Russische pijnloze bevalling. Pijnloos bevallen *kon*:

En werkelijk, alles ging goed, zo goed, dat Galina Michailowna toen de eerste schreeuw van haar kind weerklonk, niet direct begreep dat alles al voorbij was. Zij keek naar de vroedvrouw, die zich met haar pasgeborene bezighield en een gevoel van oneindige tederheid (...) maakte zich van haar meester, het gevoel van onverstoord moedergeluk. (VvVeO 5:1, p. 5)

Ook *conflicten met de dokters* of bezwaren tegen de in onze ogen hiërarchische verhouding en toon van de 'lessen' ontbraken. In de eenheid die tegen de vijandige buitenwereld werd gecreëerd paste dat de deskundigen die deze methode introduceerden (Van Reemst, Koster-Kreger, De Leeuwe en Touw-Zondervan) op het NVB-congres in 1956 (VvVeO 9:8, p. 11) werden gehuldigd als vrouwen-bevrijders:

Een aantal leden van de NVB die dank zij hen haar babies pijnloos ter wereld brachten, betuigden haar dankbaarheid met bloemen. Dokter Koster sprak daarna het Congres toe. Zij sprak over de grote betekenis der pijnloze bevalling voor de vrouwen, niet alleen het geluk om zonder pijn te bevallen, maar ook wat dit voor het bewustzijn der vrouwen betekent!

11 'Vrij, beheerst en triomferend'

Enthousiaste verhalen van vrouwen die psychoprofylactisch bevielen hoorden tot het sociale proces waardoor in de NVB baren een politieke daad werd. *Vrouwen voor Vrede en Opbouw* prees de vrouw die de cursus ging doen in plaats van te zeggen: 'Nou heb ik er vijf op de ouderwetse manier gekregen, de zesde moet dan ook maar zo komen' (9:6 (1956), p. 10). 'Moeder Vriens', de allereerste die pijnloos beviel, vertelde in de NVB-krant: 'Schrijft u erover, dat ik in al die tijd geen moment pijn heb gehad, elke vrouw moet weten dat zij haar kindje pijnloos ter wereld kan brengen' (7:9 (1954), p. 3). In 1957 verscheen een serie van drie afleveringen, eindigend met een juichend: 'Ik ben pijnloos bevallen!' (10:9 (1957), p. 8), nadat in de eerste twee de vrouw beschreef hoe ze, geïnspireerd door de NVB-leus: 'Leren bevallen kan elke vrouw', zich aarzelend naar de cursus had begeven. Maar:

De zakelijke spreekkamer, de rustige stem van de dokter, die de wetenschappelijke feiten (...) uitlegde, gaven die avond de vrouwen het zekere gevoel, dat zij iets heel belangrijks, maar ook iets heel moois aan het leren waren, namelijk dat zij de geboorte van haar kind bewust zouden helpen tot stand brengen (...). (10:4 (1957), p. 5) ²⁸

Door vrouwen een actieve rol toe te kennen in plaats van haar als lijdend voorwerp te zien, opende de NVB nieuwe wegen: 'vrij,

beheerst en triomferend' zou de vrouw, door wetenschappelijke kennis 'vernieuwd', beginnen aan 'haar verdere taak als opvoedster van haar zo geheel in vreugde geboren kind' (VvVeO 16:10 (1963), p. 12). Begrijpen wat er te gebeuren stond gaf een gevoel van macht. Vrouwen die de cursus deden zeggen: 'Het was voorlichtend, maar dat was al heel wat. Je wist immers van niets toen'. Anderen vertellen hoe schandelijk de omgeving het vond dat zij openlijk over het verloop van haar bevalling spraken of zelfs schreven.

Maar tegelijkertijd werd een nieuw falen mogelijk: de keerzijde van de eigen verantwoordelijkheid is de eigen schuld. In de methodiek overheerste een schoolse en hiërarchische toon: O.B. Stetricus noemt bevallen zelfs een *examen*, omdat het mogelijk is door oefening en doorzettingsvermogen de 100% pijnloosheid te bereiken. Maar natuurlijk 'zakten' er ook vrouwen, sommigen door dat ze hadden 'gespijbeld' of haar 'huiswerk' niet gemaakt.

Zo staan in de artsenverslagen opmerkingen te lezen als: 'Niet geheel pijnvrij, beheerst door angst "te nauw te zijn", met moeite onder controle te houden, zegt aan het eind: het is toch meegevallen'; 'Uitdrijving een uur, luistert daarbij slecht naar instructie, toch een groot contrast met vorige bevallingen'; 'Slechte adembeheersing, heeft niet geoefend'; 'Persweeën zijn pijnlijk door slechte ademtechniek' (1958, pp. 164, 165).

Wanneer Stetricus mogelijke contra-indicaties voor pijnloosheid behandelt, blijkt, net als hiervoor met betrekking tot de (schoon)-moeders, dat hij niet vrij is van negatieve maatschappelijke stereotypen omtrent de vrouwelijke soort. Zo zal de methode niet gauw gelukken bij 'te eigenwijze vrouwen, die "niet willen aannemen" of die de zaken te gecompliceerd zien. Hieronder vallen patiënten uit intellectuele milieus' (1955, p. 112).

Door de associatie met een examen, een politiek examen bovendien, lijkt de pijnloze bevalling soms zo op een strijdbaarheidstest, dat het onwaarschijnlijk is dat vrouwen zouden *bekennen* dat ze pijn hadden gehad. Wat opvalt in alle verslagen is dat de vrouwen, geslaagd of gezakt, exact de terminologie van leerboek en cursus herhaalden en dat 'fouten' precies en in de passende bewoordingen werden verklaard wat veel van de teksten een kunstmatig karakter geeft. De volkomen pijnloosheid was de norm en afwijkingen moesten worden verantwoord.

De nieuwe norm om 'sterk' te zijn in plaats van 'zwak', bepaalde ook de weinig liefdevolle manier waarop sommige vrouwen zichzelf

zagen. Een vrouw zei gelukkig geen 'gekerm en geschreeuw' te hebben voortgebracht, een ander zei dat ze pijn had gehad, omdat haar '*wilskracht onvoldoende was...*' (Stetricus 1958, p. 150).

En hoewel we met de openbare uitwisseling van centimeters *ontsluiting* inmiddels ver verwijderd zijn geraakt van de onwetendheid die Rie Lips wilde bestrijden, was van 'demedicaliseren' juist geen sprake. De vrouwen werden op de cursus als leerlingen behandeld en voelden zich volkomen afhankelijk van de dokter: '(hij) regelde mijn ademhaling en richtte mijn gedachten op het natuurlijke, normale, dus pijnloze gebeuren' (7:10 (1954), p. 14). Een ander schreef:

Drie minuten heb ik pijn gehad, namelijk het ogenblik van de geboorte, want toen wist ik niet hoe ik moest doen. Ik had de laatste twee lessen gemist. (Stetricus 1955, p. 130)

Met het ontspannen van de tegenstellingen in de wereld is ook de nadruk op de pijnloosheid wat minder geworden.²⁹ De NVB ziet de baring niet langer als examen en sommige vrouwen zeggen terugblikkend, dat ze eigenlijk niet weten of de 'contracties' nu echt geen pijn deden. Maar: 'het was zo anders, het idee dat je er zelf macht over had. Je deed het bewuster en was niet zo'n willoos slachtoffer. Maar pijn? Tja, wat is pijn...?'

12 Pijn

Over de vraag of de betrokken vrouwen nu 'echt' geen pijn hadden, valt niet veel naders te zeggen. Hoever zoiets intiem als pijn ook lijkt af te staan van het gewoel der geschiedenis, pijn is geen gegeven, maar een belevenis waaraan door mensen verschillende betekenis wordt toegekend. Hoeveel pijn geacht wordt normaal te zijn, hoe pijn wordt gevoeld en geuit, varieert per individu en cultuur. In de NVB-beschrijvingen bijvoorbeeld werd zeer negatief geoordeeld over vrouwen die schreeuwden, 'zodat de burens het konden horen': dat was onbeheerst en hoorde bij bevallen op de ouderwetse wijze.³⁰

Pijn wordt vaak opgevat als *teken* van iets ernstigs en bedreigends. Zulke pijn verliest aan zwaarte of vermindert wanneer de ongerustheid is weggenomen en er geen bedreiging meer is. Aan pijn kan ook de betekenis worden toegekend van *straf* (van wie of voor wat dan ook). Zoals rechttop staan tegelijk een symbool is van zelfbewustheid

als ook een uiting daarvan, zo kan ook pijn geleden worden omdat men straf denkt te verdienen. Eigenschappen die voor het voorspoedig verlopen van zo'n overweldigende fysieke gebeurtenis als een bevalling wenselijk zijn, zoals vertrouwen in eigen lichaam en het vermogen angst de baas te blijven, hebben ook te maken met zeer vroege lichamelijke ervaringen. Dat maakt ze weer minder ontvanke-lijk voor pijnvermindering door cognitieve kennis van het barings-proces.

Ook over wat 'ondragelijke pijn' is, bestaat geen overeenstemming: de omstandigheden waaronder pijn moet worden gedragen maken veel verschil, individuele eigenschappen eveneens. Aan wat voor de een storend is, kan een ander voorbij gaan. Van invloed is bijvoorbeeld in hoeverre de duur van de pijn afzienbaar is en ook of er invloed op valt uit te oefenen. *Eenduidig* is de betekenis van dergelijke factoren echter geenszins. Voor sommigen is de tandarts een kwelling door het willoos achteroverliggen en letterlijk onmondig zijn. Voor anderen is dit juist een kleinigheid: aan de kwelling komt binnen afzienbare tijd een einde en je hebt er toch geen invloed op; het beste is dus je er bij neer te leggen.

In de NVB-methode van pijnloos bevallen werd alles gezet op het actief en bewust tegengaan van pijn. Dat het mogelijk was invloed uit te oefenen op *de vloek van Eva*, was een grote vooruitgang voor de betrokken vrouwen. Maar tegelijk maakte deze methode het onmogelijk zich aan de pijn over te geven en deze zo dragelijk te maken. Een *ontspannen* situatie was zo'n bevalling evenmin als elk ander examen.

Adrienne Rich noemt het vermijden van pijn een gevaarlijk mechanisme, 'which can cause us to lose touch not just with our painful sensations but with ourselves'. Volgens haar is inzake baren het etiket 'pijn' ten onrechte geplakt op een heel scala van gewaarwordingen, met het gevolg dat de 'complexity of the individual woman's physical experience' werd ontkend. Immers: 'What we bring to childbirth is nothing less than our entire socialization as women' en die kan individueel sterk uiteenlopen. Bovendien acht Rich niet alle 'lijden' even onaanvaardbaar (pp. 151, 152).

Bij de psychoprofylaxe was het feit dat pijn niet bleek te hoeven een reden om pijn taboe te verklaren. Ook Rich waardeert aan de methode van Lamaze in vergelijking tot die van Read de actieve participatie van de aanstaande moeder, maar ze wijst op het gevaar dat de 'natuurlijke ervaring' van het eigen lichaam wordt vervangen

door 'controlled distraction', doordat de vrouw te sterk bezig is de zaak te beheersen: 'militant control over her body' is de formulering die ze in deze, mijns inziens to the point, gebruikt (p. 168). Ook Davis geeft een feministische visie op het bevallen die anders is dan die van de NVB. Zij acht het juist getuigen van een 'mannelijke kijk' om pijn te zien als het 'gevolg van een fout wereldbeeld' (p. 81).

Het lijkt erop dat de bevrijding van vrouwen van onderdrukkende mythen aangaande haar intiemste belevingen kan leiden tot nieuwe normeringen, zeker wanneer deze bevrijding wordt gekoppeld aan andere doeleinden: of dat nu de Sowjet-wetenschap is, of de heden-daagse 'demedicalisering'. Waar 'pijnloos bevallen' als recht wordt geponeerd, zou bevallen met pijn ook moeten mogen zonder direct als *falen* te worden beleefd.

Het mag de ironie van deze geschiedenis heten dat in de Sowjet-Unie gewoonlijk het 'objectieve materialisme' van Pawlow in gunstige zin wordt geplaatst tegenover het burgerlijk subjectivisme van Freud, omdat deze de psyche boven de werkelijkheid zou laten prevaleren. Als er echter ergens een primaat van de subjectiviteit, namelijk de *wil*, werd gesteld was het wel hier. Het onderdrukken van pijn werd tot 'politiek' doel, pijn in zekere zin een sociaal feit. Maar niet voor niets werd door de propagandisten van de psychoprofylaxe de mate van pijn steeds met nadruk 'objectief gemeten' (P&C 18:3). Het idee, dat er sprake zou kunnen zijn van 'suggestie' was immers een belediging aan de *bewuste* geestkracht van de betrokken vrouw. Pijnloos bevallen was een kwestie van mentaliteit.

* Het onderzoek voor dit artikel is mogelijk gemaakt door subsidie van het *Stimuleringsfonds Emancipatieonderzoek (STEO)* (Den Haag).

** Met dank aan Ine van Bennekom, Nel Boudewijn, Loes van den Dool, Wiep Koster-Kreger, Rie Lips en Anje van Reemst voor informatie over de psychoprofylactische methode en cursus; aan Christien Brinkgreve, Loes van den Dool, Tom de Ridder en Selma Sevenhuijsen voor commentaar op de eerste versie van dit artikel; aan de preklinische medische bibliotheek van de VU voor zoekwerk.

Noten

- 1 Voluit: *Nederlandse Vrouwenbeweging*; zie ook: Withuis 1984. De NVB wordt meestal beschouwd als een ommunistische vrouwenorganisatie. Formeel was het dat niet – de lidmaatschappen waren niet gekoppeld –, maar informeel waren NVB en CPN nauw gelieerd, zeker in de periode waarover het hier gaat.
- 2 Volledig genaamd: *Educatief Centrum ter Bevordering van de Pijnloze Bevaling volgens de Psycho-profylaktische Methode*. Artsen die deze methode hanteerden en er cursussen in gaven waren bijvoorbeeld: Theo van Reemst, Wiep Koster-Kreger en Joop van Santen-Moes in Amsterdam. De vroedvrouw Jannie Touw-Zondervan, actief binnen de NVB en binnen de psycho-profylaxe-beweging, begeleidde ook pijnloze baringen en schreef diverse boeken en artikelen samen met de psycholoog-antropoloog dr. Jules de Leeuwe. De Leeuwe publiceerde artikelen over het pijnloos bevallen in het CPN-maandblad *Politiek en Cultuuren* was de meest orthodoxe woordvoerder/ideoloog van de methode; zijn orthodoxie wekte soms de wreveld van meer op de praktijk gerichte aanhang(st)ers, zoals artsen en vroedvrouwen. Hij staat in de CPN bekend als 'horizontaal' en stelde zich in recente jaren binnen de CPN op een uiterst anti-feministisch standpunt. De Leeuwe was vanaf de oorlog ook actief in de NVSH, alwaar hij vanuit zijn marxistische visie malthusianistische ideeën bestreed (als pogingen de arbeidersklasse uit te roeien). Ook Van Santen-Moes was actief in de NVSH; zij verzorgde begin jaren vijftig anticonceptie-sprekuren (vgl. Nabrink 1978, p. 240). Anti-conceptie was in communistische kring tamelijk aanvaard.
- 3 'Drie pijnloze bevallingen van Amsterdamse vrouwen', een hoofdstuk uit O.B. Stetricus 1955, pp. 147, 148.
- 4 Voor een overzicht daarvan zij verwezen naar Brinkgreve 1986.
- 5 De wetenschappelijke versies van dit model, in uiteenlopende bewoordingen en met uiteenlopende kernbegrippen (zoals klasse of disciplineren) geschetst door bijvoorbeeld Illich, Lasch, Foucault en Donzelot, zijn al vaak gekritiseerd. Met name tegen het beeld van de passieve rol van de gemedicaliseerde bevolking is ingebracht dat nogal wat van de bekritiseerde medische 'technologie' actief gevraagd is en als vooruitgang beschouwd. Daarvan is ook de hier beschreven campagne een voorbeeld.
- 6 Vgl. bijvoorbeeld Kathy Davis: 'Normale gebeurtenissen als menstruatie, zwangerschap en menopauze zijn zaken geworden die blijkbaar voortdurende medische bewaking behoeven. Vanaf het moment dat een vrouw in de puberteit komt is ze, alleen vanwege het feit dat ze een vrouw is, 'ziek'. (...) De kern van de sociale controle (...) ligt voornamelijk in de individualisering van haar ervaringen. Vrouwen leren haar ontevredenheid en problemen te zien als een kwestie van individueel tekortschieten. Het is dan natuurlijk niet verrassend dat ze medische oplossingen voor haar problemen zoeken' (p. 81).
- 7 Aldus Brinkgreve, p. 9. Zij ziet de anti-medicaliseringstendens, de grote

beweging voor 'natuurlijk bevallen', die bepaald niet alleen onder feministen leeft, mede als effect van het feminisme. Ook Van Daalen beziet de kwestie van het thuisbevallen vanuit een perspectief van een beroepenstrijd die voor een deel samenvalt met een feministisch streven.

- 8 Zo werd er ook niet gesproken over problemen *na* de bevalling, zoals postnatale depressie, die in hedendaagse cursussen wel aan de orde komen. Het ging om de bevalling als een afgebakend fysiek gebeuren.
- 9 Vanuit een Marx-exegese zou het verschil met de premissen van de hedendaagse kritiek op de gezondheidszorg ook heel goed te verklaren zijn: dokters maken geen winst en zijn derhalve geen uitbuiters; wetenschap en technologie zijn in essentie goed, mits ten behoeve van en onder zeggenschap van ieder, etcetera.
- 10 Term ontleend aan Schreuders.
- 11 Over de relativiteit van die vrijwilligheid: ook in dit milieu bestond een grote mate van sociale samenhang: men trouwde onderling en kinderen werden in de leer opgevoed. De NVB fungeerde vaak als een soort opvangplaats voor niet uit het politieke milieu afkomstige echtgenotes van wel communistische mannen: gezelliger en minder exclusief communistisch. Zo vielen die vrouwen dan natuurlijk toch, inzake bevallen, onder dit levensbeschouwelijk regime.
- 12 Hoe arm de hier toegesproken vrouwen waren, blijkt bijvoorbeeld uit de tip om bij een thuisbevalling linnengoed te besparen door bedjes van oude kranten te maken, 'maar wel altijd overtrekken met stof' (VvVeO 4:11, p. 3)!
- 13 De status van de psychologie is binnen het marxisme en in de Sowjet-Unie altijd een probleem geweest. De psychofysiologie van Pawlow, 'een objectieve natuurwetenschappelijke benadering', bleek nog het meest in overeenstemming met de leer, doordat daarin alle 'psychische activiteit synoniem is voor reflexactiviteit van de hersenen', en het psychische dus wordt beschouwd als 'resultaat van prikkels uit de omgeving waar via reflexen op werd gereageerd. Hiermee werd de feitelijke oorsprong van menselijk gedrag (...) buiten het individu gelegd' (Boelhouwer, p. 45). Een van de redenen waarom de psychoanalyse in communistische kring werd afgewezen, is dat nadruk op het onbewuste staat tegenover het vertrouwen in de kracht van rationeel inzicht en de visie dat de mens een bewust handelend wezen is (zie ook verderop over de methode-Read).
- 14 Veel communistische vrouwen bevielen overigens, voordat Lamaze bekend was, in de vroedvrouwschool en de daar gehanteerde methode werd door haar toen wel gewaardeerd. Een vrouw die daar een zwangerschapscursus deed vertelt met veel plezier, dat ook door Kloosterman de vernieuwing werd geïntroduceerd mannen bij de bevalling te laten zijn. Ze moesten dan ook van te voren een keer mee naar de cursus, alwaar in ten minste één geval een strijdbare communistische echtgenoot onderuitging bij het zien van een foetus op sterk water.
- 15 Een variant op deze denkwijze blijkt in de mening die de NVB verkondigde

over narcose in de tijd voor de psychoprophylaxe bekend was. Men was daar tegen, niet omdat pijnloos niet zou mogen, maar omdat narcose een *verdoving* inhield. Tegenover de 'Amerikaanse' narcose werd als alternatief een Sowjet-middel: injecties met vitamine B, gesuggereerd, omdat daardoor hersenen en zenuwstelsel *geactiveerd* zouden worden.

- 16 Dat is een van de redenen waarom dokters en andere deskundigen, mits van de juiste politieke richting, *niet* als tegenstanders, maar als bondgenoten werden beschouwd. Het verklaart ook waarom er zo'n grote aandacht werd besteed aan de statistieken ('de resultaten van iedere werkwijze dienen te worden neergelegd in een statistiek, teneinde de waarde ervan te kunnen bepalen' (Stetricus 1958, p. 60)): telkens worden nieuwe gegevens vermeld (van enorme aantallen beval-gevallen), op basis waarvan in de Sowjet- Unie de score van 80% pijnvrij is behaald (bijvoorbeeld in P&C 18:3). In het Nederlandse boek (1958, pp. 64 e.v.) wordt een Frans staattie gegeven waarin worden onderscheiden:

<i>uitstekend</i> – in het geheel geen pijn	893	(18,4%)
<i>zeer goed</i> – praktisch geen pijn, doch af en toe onrustig	1097	(22,6%)
<i>goed</i> – af en toe een kortdurende pijnlijke wee, snel te corrigeren	1172	(24,2%)
De lijst eindigt (na nog twee categorieën) met:		
<i>mislukking</i> – onrust en schreeuwen	231	(4,76%)

In de Sowjet-Unie werden cijfers gegeven voor pijnloosheid: zeer goed was een 5 etcetera. Ook die vielen hoger uit dan bij Lamaze, hetgeen verklaard werd uit het feit dat in Frankrijk 'nog ongunstige voorwaarden' bestaan (p. 65).

Ook in een interne lezing voor de NVB toonde Jannie Touw de juistheid van de methode aan door middel van percentages pijnloosheid.

- 17 Term ontleend aan A.de Swaan (1988, p. 40), die stelt dat waar jaloezie als 'groepsgevoel' bestaat er eerst 'sociaal werk' verricht moet zijn om zo'n gevoel te vormen. Dat wil zeggen: de jaloerse groep moet aan degenen op wie zij jaloers is een collectieve karakteristiek toeschrijven, en dat voltrekt zich 'als een groepsproces, in gesprekken, geroddel, in verhalen die tot lering moeten strekken, enzovoort. Groepen worden in hun onderlinge verhoudingen gevormd door zulk typeringswerk'. Voorbeelden van 'het soort collectieve arbeid waardoor groepen in onderlinge verhouding ontstaan en zich handhaven' zijn: 'Het binnenhalen van eigen mensen, en de uitsluiting van anderen, de bepaling van verhoudingen van meerderwaardigheid en minderwaardigheid, van onderscheiding en navolging (...)'.
18 Aldus het zeer lovende herdenkingsartikel in *VvVeO* (10:8 (1957), p. 6).
19 De cursus bestond uit 8 wekelijkse bijeenkomsten. Aan de orde kwamen de theorie omtrent de werking van de hersenen, de anatomie en fysiologie van

de baring en het ademen. De snelle en oppervlakkige ademhaling moest thuis worden geoefend en elke week werd gevraagd of 'het huiswerk' gedaan was. Op de cursus zaten meestal 6 paren: de mannen waren er bij betrokken, ook omdat zij geacht werden de vrouw te helpen bij de bevalling. De bijeenkomsten bestonden vooral uit onderricht, van zoiets als een praatgroep was geen sprake. Zo werd er een schematische weergave getekend van het pijncentrum in de hersenen met daaromheen de schillen; door nu die schillen te activeren zou het de pijn onmogelijk gemaakt worden tot het centrum door te dringen. Het ging niet over de eigen ervaringen of emoties van de cursisten, die kwamen, aldus een cursiste, pas op de stoep. Ook oefeningen zoals op zwangerschapsgymnastiek werden niet gedaan. Er was geen terugkombijeenkomst na afloop.

- 20 In veel hedendaagse beval-cursussen blijkt het beginsel de term 'wee' te mijden, overgenomen te zijn.
- 21 Zie NVB-map 11e congres, een terugblik uit 1980: 'Bij de rest van de artsenwereld (...) vond het niet zo'n weerklank. Koude oorlog?' (p. 34).
- 22 Het is verleidelijk hierin een verschil te zien tussen de mannelijke ideologen van de methode en de vrouwen die moesten bevallen en geacht werden geen pijn te voelen.
- 23 'Toespraak van de Paus over de pijnloze bevalling', met 'Nabeschouwing' in *R.K. Artsenblad*, 35: (januari 1956), pp. 1-11; A.W.M. Melotte-Athmer, 'Kritische beschouwing van de Russische leer over "pijnloze baring"', *R.K. Artsenblad*, 35, pp. 122-129; prof. dr. Zacharias O.F.M. Cap., 'De pijnloze bevalling. Z.H. de Paus en de communisten', *R.K. Artsenblad* 35, pp. 235-237; J.A.I. van Prooije, 'Over de zogenaamde pijnloze baring', *R.K. Artsenblad*, pp. 367-368.
- 24 Zo werd de bovengeciteerde zin van De Leeuwe gespiegeld in de openingszin van de bijdrage van Zacharias aan de discussie die in het *R.K. Artsenblad* op de pauselijke rede volgde: 'Uiteraard betuigt de communistische pers maar zelden haar instemming met een pauselijke uitspraak (...)' (p. 235). In die discussie werd overigens bezwaar gemaakt tegen de al te afwijzende houding van Stolte: als dit werkt mag het Nederlandse vrouwen niet worden onthouden hoewel het vanzelf spreekt dat de katholieke arts, in tegenstelling tot deze 'materialistische leer', 'ook de nadruk zal willen leggen op de bovennatuurlijke aspecten van de voortplanting (...)' (p. 368). De psychiater/neurologe Melotte huldigde de Paus voor zijn uitspraak en begaf zich nauwelijks in politieke debatten, maar besprak de pijnloosheid. Volgens haar deugt de wetenschappelijke basis van de psychoprophylaxe niet (een 'misleidende leer'), maar boekt deze wel successen, namelijk ten gevolge van autosuggestie (p. 127). Niet pijn (die is normaal), maar geen pijn komt uit suggestie voort. Zij was voor toepassing, maar waarschuwde dat de vrouw zich schuldig zou kunnen voelen als ze toch pijn had. En: 'Een gelovige christenvrouw zal (...) geestelijke kracht putten uit het besef, dat haar leven in Gods hand ligt en dat Hij alles ten goede leidt voor hen, die Hem liefhebben. Dit inzicht zal haar innerlijke rust geven en angst doen ver-

dwijnen. En mocht zij toch lijden te verduren krijgen, dan zal een geduldig aanvaarden hiervan haar verdienstelijk maken voor de heiliging van Christus' Kerk, dat is dus voor het eeuwig geluk van vele mensen' (p. 129). Dat de Paus zich met het pijnloos baren bemoeide was niet zo vreemd als we zien hoe onsmakelijk ver de katholieke levensvoorschriften inzake toegestane aanrakingen, plaatsen en methoden om het zaad te deponeren etcetera zich uitstrekten (vgl. Bots en Noordman 1981, Van Peursen 1981). Bovendien waren in Italië en Frankrijk de communisten geen kleine sekte, maar een massale beweging, en kwamen katholicisme en communisme ook door elkaar voor.

- 25 De citaten uit het *Tijdschrift voor Praktische Verloskunde* (1956, 1 februari), uit *De Volkskrant* en van prof. Kloosterman (die hierna volgen) zijn ontleend aan De Leeuwe; ik heb ze niet kunnen controleren.
- 26 Ook Kloosterman gaat, volgens De Leeuwe in een bespreking van diens oratie, 'in diezelfde richting' doordat hij wat 'vriendelijke bemoediging' van de zwangere wel voldoende vindt (1956, p. 179). Bovendien creëert Kloosterman verwarring over wat pijn is, doordat hij zegt dat pijnloos niet kan; een barend die zegt geen pijn te hebben gehad zou dat doen door 'onnauwkeurig waarnemen' of zelfs 'opzettelijk verzwijgen', of ten gevolge van het feit dat de psychoprofylactici het begrip pijn zover oprekken dat 'niemand meer weet waar het over gaat'. Die beschuldiging, zegt De Leeuwe, houdt geen steek (1958, p. 236), maar, geeft hij toe, Kloosterman gaat zich nog niet te buiten aan 'openlijke anti-communistische uitvallen' (1956, p. 179).
- 27 Verbanden tussen het pijnloos bevallen en de norm van gelijkwaardigheid van de echtgenoten, worden bijvoorbeeld gelegd in juni 1963 (16:10), een nummer van *Vrouwen voor Vrede en Opbouw*, dat op passende wijze gesierd wordt door een voorplaat van een man en vrouw stralend samen op een tractor.
- 28 Zich afzetten tegen Read was niet voorbehouden aan experts als De Leeuwe. In de eerste aflevering, getiteld 'Zal ik pijnloos bevallen?' vertelde deze vrouw: 'Mijn eerste bevalling (...) was flink pijnlijk. Ik had op de vroedvrouwenkliniek (...) de z.g. methode Read gevolgd (...), maar ik moet zeggen dat ik er niet veel baat bij heb gehad, hoewel ik er echt mijn best voor deed' (*VvVeO* 10:4 (1957), p. 5). Als gezegd, vrouwen waren eerder wel tevreden geweest met de methodiek van de vroedvrouwenschool. Wat kan hebben bijgedragen aan het idee dat de methode-Lamazee beter was, is dat latere bevallingen meestal sneller en gemakkelijker verlopen dan de eerste.
- 29 In recente teksten van de NVB wordt de redenering omtrent de pijnbestrijding gehandhaafd, maar wordt geruststellend – in tegenstelling dus tot de leer en het leerboek – gezegd: 'Omdat het gaat om leren bevallen is het belangrijk te weten dat onze hersenen te maken hebben met bevallen. (...) Dit alles wil niet zeggen dat men "gefaald" zou hebben als men ondanks de cursus toch pijn heeft ervaren: het gaat niet om het "slagen" of "zakken" voor een examen, maar om het baren van een kind een zo positief mogelijke gebeurtenis te doen zijn' (*Vrouwen* 37:1 (sept. 1983), p. 15).

- 30 Ook daar werd een rationele uitleg bij gegeven: schreeuwen is verspilling van energie, en helpt niet de bevalling te vergemakkelijken (interview).

Literatuur

- Bax, Mart, 'Religieuze regimes en staatsontwikkeling; notities voor een figuratiebenadering', *Sociologisch Tijdschrift*, jrg. 12, nr. 1 (mei 1985), pp. 22-47
- Boelhouwer, Jan, 'De donkerse jaren van de sovjetpsychologie', *Intermediair*, jrg. 20, nr. 37 (14 september 1984), pp. 45-49
- Bots, Mirre, Maria Noordman, *Moederschap als balsem. Ervaringen van katholieke vrouwen met huwelijk, seksualiteit en moederschap in de eerste helft van deze eeuw*. Amsterdam: SUA, 1981
- Brinkgreve, Christien, 'Het juiste bevallen', *Maatstaf*, 1986, nr. 11/12, pp. 2-10
- Brinkgreve, Christien, Michel Korzec, 'Margriet weet raad'. *Gevoel, gedrag en moraal in Nederland 1938-1978*. Utrecht/Antwerpen, 1978
- Daalen, Rineke van, 'De groei van de ziekenhuisbevalling. Nederland en het buitenland' (concept), *Sociologisch Instituut Universiteit van Amsterdam*, februari 1988
- Davis, Kathy, "'Ik zal u even in uw jas helpen." Medisch paternalisme onder de microscoop', *Lover*, 1986, nr. 2, pp. 80-88
- Dictionary of Philosophy*, A, Moscow: Progress Publishers, 1967
- Ehrenreich, Barbara, Deirdre English, *For Her Own Good. 150 Years of the Experts' Advice to Women*. London, 1979 (oorspr. 1978)
- Goudsblom, J., 'Levensbeschouwing en sociologie', *Sociologisch Tijdschrift*, jrg. 12, nr. 1 (mei 1985), pp. 3-21
- Grunell, Marianne, *Thuis in de jaren vijftig. Vrouwen over de hoeksteen van die samenleving*. Sociologisch Instituut Universiteit van Amsterdam, 1985
- H., recensie van 'Kinderen krijgen zonder pijn', *Politiek en Cultuur*, jrg. 15, nr. 6 (juni 1955), p. 368
- Hengel, Ria van, 'Het heroveren van de geboorte', *Lover*, 1978, nr. 3, pp. 103-106
- Leeuwe, J. de, 'Pijnloze baring in Nederland. Hoe de psychoprofylaktische methode naar hier kwam', *Politiek en Cultuur*, jrg. 16, nr. 3 (maart 1956), pp. 176-180
- Leeuwe, J. de, 'Rede van prof. dr. G.J. Kloosterman', *Politiek en Cultuur*, jrg. 18, nr. 5 (mei 1958), pp. 235-236
- Leeuwe, J. de, *Vlottere bevallingen*. 's-Gravenhage: Stichting uitgeverij NVSH (Arsisreeks), 1966
- Nabrink, Gè, *Seksuele hervorming in Nederland. 1881-1971*. Nijmegen: SUN, 1978
- Peursen, Albertine van, *Vroede Vrouwen; betutteling; vijftiger jaren*

- (ongepubliceerd), Universiteit van Amsterdam, 1981
- Politiek en Cultuur* (P&C), maandblad van de CPN
- Reemst, Th.E. van, recensie van 'Liefde, seksualiteit en huwelijk', *Politiek en Cultuur*, jrg. 18, nr. 4 (april 1958), p. 83
- Rich, Adrienne, *Of Woman Born. Motherhood as Experience and Institution*. New York, 1977 (oorspr. 1976)
- Rooms-Katholiek Artsenblad*, 1956, nr. 35
- Schindel, Erich, Anton Rot, *Liefde, seksualiteit en huwelijk*. Amsterdam: Pegasus, 1957 (vert. J. de Leeuwe, med. adviezen Th.E. van Reemst)
- Schreuders, Gijs, 'De naoorlogse geschiedenis van de CPN', in: *Cahiers over de geschiedenis van de CPN* 1, Amsterdam: IPSO, 1979, pp. 35-54
- Stetricus, O.B., *Kinderen krijgen zonder pijn*. Amsterdam: Pegasus, 1955 (uitgebreide 4e druk: 1958)
- Stetricus, O.B., 'Overtuigend betoog voor pijnloze bevalling' (recensie van een boek van J. de Leeuwe en J. Touw-Zondervan), *Politiek en Cultuur*, jr. 18, nr. 3 (maart 1958), pp. 134-137
- Swaan, Abram de, 'Jaloezie als klassenverschijnsel', *De Gids*, 1988, nr. 1, pp. 39-49
- Swaan, Abram de, 'Fanatisering en defanatisering', in: *De mens is de mens een zorg*. Amsterdam: Meulenhoff, 1982, pp. 131-139
- Vrouw en gezinstaken*, discussiestuk voor het 11e congres van de NVB, Amsterdam, 1980
- Vrouwen voor Vrede en Opbouw* (VvVeO) (na 1968: Vrouwen), maandblad van de NVB
- Withuis, Jolande, 'Opoffering en heroïek. De NVB in de Koude Oorlog', in: S. Sevenhuijsen e.a. (red.), *Socialisties-Feministische Teksten* 8. Amsterdam, 1984, pp. 65-106
- Withuis, Jolande, "'Vertel mij eens vriendinnen..'" Een gepolitiseerde adviesrubriek (1951-1953)', *Sociologisch Tijdschrift*, jrg. 14, nr. 1 (mei 1987), pp. 84-126